Kadının Ekonomik Yaşamdaki Yeri: Türkiye ve Geçiş Ekonomilerinin Karşılaştırması

The Position of Women in Economic Life: A Comparison between Transition Economies and Turkey

Prof. Dr. Nuray Gökçek Karaca (Anadolu University, Turkey)

Abstract

In this study, the participation of women in economic life, in other words their position in economic activity in Turkey was examined in comparison with the Central and Eastern Europe (CEE) countries and the Commonwealth of Independent States (CIS). To examine women's participation in economic life in Turkey in comparison with transition economies, we benefited from the Gender Empowerment Measure (GEM), which was developed by the UNDP the participation of women in economic activity in Turkey is low extremely. The factors that reduce the participation in the workforce by women in Turkey are traditional division of work, economic development, level of education, unpaid family work, informal employment, legal regulation, discrimination, work/non-work preferences. The participation of women in economic activity is also low in transition economies. But transition economies is not homogenous in terms of participation of women in economic activities. Results also indicate that, the participation of women in economic activity in the Central and Eastern Europe (CEE) is higher than the participation of women in economic activity in the Commonwealth of Independent States (CIS).

1 Giriş

Gelişen feminist hareketin etkisiyle, kadınlar 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendilerini ve isteklerini ifade etmeye başlamışlar, ardından örgütlenerek, istekleri doğrultusunda çeşitli haklar elde etmişlerdir. Bu anlamda kadınların en dikkat çeken sosyal ve siyasal mücadelelerinden birisi, kadınların erkeklerle eşit oy hakkından yararlanabilmek, seçme ve seçilme haklarını kazanmak için verdikleri mücadele olmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndan sonra dünyanın büyük çoğunluğunda kadınlar seçme ve seçilme haklarını elde etmişlerdir. Kadınların seçme ve seçilme haklarını kazanmalarıyla başlayan bu süreç, günümüzde sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel konularda sürdürülen mücadele ile devam etmektedir. İnsan hakları, demokrasi ve eşitlik açısından gerçekleşen gelişmelere rağmen, dünya genelinde hala kadınların seçme ve seçilme haklarından yararlanabildiklerini söylemek olanaklı olmadığı gibi, kadınlara karşı hemen her alanda her tür ayrımcılık da varlığını korumaktadır.

Günümüzde kadınlar diğer alanlara göre en çok ekonomik yaşama katılım konusunda ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Kuşkusuz bu durumun en önemli nedenlerinden biri, kadını ekonomide erkeklerle aynı mesleki fırsatlardan ve eşit ücretten yararlanmaktan alıkoyan sosyo-kültürel engellerin varlığını korumasıdır. Gerçekten de kadınların yaptığı işin, aileye destek olmak için yapılan bir çalışma olduğu yolundaki geleneksel anlayış, kadınlara ekonomik büyüme dönemlerinde gereksinim duyulan ve gerileme dönemlerinde bir kenara itilen, yedek işgücü niteliği kazandırmaktadır. Bu nedenle kadınlar erkeklerle çalışma hakkına az çok eşit koşullarda sahip olduklarında bile, çocuk yetiştirme ve ev işi hala sadece kadınların sorumluluğu olarak görüldüğünden, ya çifte emek harcamak durumunda kalmakta ya da işgücü piyasasından çekilmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla kadınlar, ekonomik yaşamın dışına itilmekte ve ekonomik yaşamda yer alsalar bile erkeklerle karşılaştırıldığında pek de varlık gösterememektedirler.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de kadınların ekonomik yaşama katılım konusunda ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıklarının, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilmiş insani gelişmişlik indeksine göre kendisi ile birlikte aynı grupta yer alan geçiş ekonomileri ile karşılaştırmalı bir değerlendirmesini yapmaktır.

2 Kadınların Ekonomik Yaşama Katılımının Saptanması

Kadınların ekonomik yaşama katılımı konusunda erkeklere göre ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıklarının tespitinde, iki ölçütten yararlanılmaktadır. Bu ölçütler; kadın ve erkeklerin üç ana sektör içindeki istihdam payları ve aile çalışanlarının kadın ve erkek olarak toplam gelirdeki yüzdesel paylarıdır. Bu bağlamda Türkiye'de kadınların erkeklere kıyasla ekonomik yaşama katılım konusunda bir ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıklarının tespitinde, UNDP tarafından geliştirilmiş iki indeksten yararlanılmaktadır. Bu indekslerden ilki, Siyasal ve Ekonomik Yaşama Katılım İndeksi (GEM), diğeri ise Cinsiyetlerle İlgili İnsani Gelişme İndeksi ya da Yaşam Kalitesi İndeksidir (GDI).

Mesleki ve teknik işgücü içerisinde kadın işgücünün oranı ölçütü dışında, kadının siyasal ve ekonomik yaşama katılımını belirlemek ve bu konuda kadın-erkek arasındaki eşitsizliklerin boyutlarını göstermek amacıyla kullanılan GEM, “parlamentodaki kadın milletvekili sayısı”, “yönetici pozisyonunda olan kadın yüzdesi”, ve “toplam kazanılmış gelir içerisinde erkeğin kazancına oranla kadına düşen pay” ölçütleri esas alınarak hesaplanmaktadır. GEM’in de alabileceği en yüksek değer “1”, en düşük değer ise “0”dır. Yukarıda değinilen ölçütler çerçevesinde, kadının siyasal ve ekonomik yaşama katılımının yüksek olduğu ve bu konuda kadın-erkek eşitsizliğinin düşük olduğu ülkelerde, GEM değerinin “1”e yaklaştığı, kadının siyasal ve ekonomik katılımının düşük olduğu ve bu konuda kadın-erkek eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde ise, söz konusu indeks değerinin “0”a yaklaştığı görülmektedir (Karaca ve Kocabaş, 2010: 74).

GDI “sağlık”, “eğitim” ve “refah” olmak üzere üç standart ve bu standartları belirleyen dört ayrı ölçüt esas alınarak hesaplanmaktadır. Sağlık standardını belirleyen ölçüt, “ortalama yaşam beklentisi”; eğitim standardını belirleyen ölçüt, “kadın ve erkek okuma-yazma oranı” ve “kadın ve erkek okullaşma oranı”; refah standardını belirleyen ölçüt ise, “ortalama gelir düzeyi” (kazanılan gelir içerisinde erkek ve kadının % payı)’dır.

GDI’nın alabileceği en yüksek değer “1”, en düşük değer ise “0”dır. Yukarıda değinilen standartlar ve bu standartları belirleyen ölçütler çerçevesinde, kadının toplumsal katılımının yüksek olduğu ve bu konuda kadın-erkek eşitsizliğinin düşük olduğu ülkelerde, GDI değerinin “1”e yaklaştığı, kadının toplumsal katılımının düşük olduğu ve bu konuda kadın-erkek eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde ise, söz konusu indeks değerinin “0”a yaklaştığı görülmektedir.

3 Türkiye’de Kadınların Ekonomik Yaşama Katılımı

3.1 İstihdam Ölçütüne Göre

Türkiye’de kadınların ekonomik yaşama katılım konusunda erkeklerle karşılaştırılabilmeleri için yıllar itibariyle sektörler bazında istihdamdaki payları Tablo 1’de gösterilmiştir.

	Kadınların Ekonomik Faaliyeti (15 yaş ve üstü)			Çalıştığı Ekonomik Faaliyet Alanı (%)						Ücretsiz Aile İşçiliği		Kadın Profesyon el ve Teknik Çalışan Oranı (Toplamin %'si)
				Tarım		Sanayi		Hizmet				
Yıllar	Oran (%)	İndeks	Erkeklerle Oranı (%)	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
2001	49.3	111	60	65	30	13	29	21	40	-	-	33.9
2002	49.9	114	61	72	34	10	25	18	41	-	-	36
2003	50.3	115	62	72	34	10	25	18	41	65	35	36
2004	50.8	116	62	56	32	15	56	29	60	68	32	31
2005	51.2	117	63	56	24	15	28	29	48	68	32	31
2006	27.8	81	36	56	24	15	28	29	48	67	33	30
2007-2008	27.7	81	36	52	22	15	28	33	50	67	33	31

Tablo 1: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Kadın ve Erkeklerin Üç Ana Sektör İçindeki İstihdam Payları **Kaynak:** UNDP, 2000-2008, Web: <http://hdr.undp.org>.

Tablo 1’de görülebileceği üzere, Türkiye’de 15 yaş ve üstü kadınların ekonomik faaliyet oranı 2001-2005 yılları arasında 49.3-51.2 arasında değişmekte iken, bu oran 2006-2008 yılları arasında 27.7’ye gerilemiştir. Bu sonuç, Türkiye’de kadınların 2000 yılından itibaren işgücüne katılım oranlarının (İKO) düşmesi ile açıklanabilir. Literatür incelendiğinde, Türkiye’de kadınların İKO’sunu düşüren nedenlerin geleneksel işbölümü, kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğü, kadınların ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmaları, kayıt dışı istihdam, yasal düzenlemeler ve kadınların ayrımcılıkla karşılaşma risklerinin yüksekliği olduğu görülür (Lordoğlu, 1990; Toksöz, 1999: 60; Törüner-Lordoğlu-Özkaplan, 1999: 44-46; Özer-Biçerli, 2003: 64-66; Minibaş, 2005; Selamoğlu-Lordoğlu, 2006: 197; Karadeniz-Yılmaz, 2007: 35-40; Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (Türkonfed), 2007: 21, 22; Budak-Özkaya, 2007: 44; T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 10).

Tablo 1 incelendiğinde, özellikle 2003 yılından itibaren %20’lik bir azalma göstermesine rağmen, Türkiye’de kadının tarımdaki istihdam payının hala erkeklerden çok yüksek olduğu, buna karşın kadının sanayi ve hizmet sektöründeki istihdam payının erkeklerden çok düşük olduğu ve bu sektörlerde yıllar itibariyle kadın istihdam payında ciddi bir artış olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de hala tarım, kadınlar için temel istihdam kaynağı olmaya devam etmektedir. Kadınların tarımdan sonra en çok hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. İstihdam edilen kadınların önemli bir kısmının ücretsiz aile işçisi statüsünde olduğu görülmektedir.

Tablo 1 incelendiğinde, Türkiye’de mesleki ve teknik işgücü içerisinde kadın işgücünün oranı bakımından kadın ve erkek arasında yıllar itibariyle ciddi bir farklılık olmadığı görülmektedir.

3.2 Ortalama Gelir Düzeyi Ölçütüne Göre

Türkiye’de kadınların ekonomik yaşama katılım konusunda erkeklerle karşılaştırılabilirlikleri amacıyla Tablo 2’de yıllar itibariyle “*ortalama gelir düzeyi*” ölçütü yönünden kadın-erkek eşitliği/eşitsizliğinin boyutları gösterilmiştir.

Yıllar	GDI		Tahmini Gelir (Satınalma Gücü Paritesi, ABD Doları)	
	GDI Sıra	GDI Değeri	Kadın	Erkek
2000	69	0.726	4.703	8.104
2001	71	0.726	3.937	8.772
2002	71	0.734	4.379	9.516
2003	81	0.726	3.717	8.028
2004	70	0.746	4.757	7.873
2005	70	0.742	4.276	9.286
2006	71	0.745	4.038	11.408
2007/2008	79	0.763	4.385	12.368

Tablo 2: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Ortalama Gelir Düzeyi Yönünden Kadın-Erkek Eşitliği/Eşitsizliğinin Boyutları **Kaynak:** UNDP, 2000-2008.

Tablo 2’de görülebileceği üzere, 2007-2008 yılları itibariyle erkeklerin ortalama gelirlerinde (12.368\$) diğer yıllara göre ciddi bir artış söz konusu iken, kadınların ortalama gelirlerinde (4.385\$) 2000 ve 2004 (4.703\$ ve 4.757\$) yıllarına göre büyük bir azalma olmuştur. Bu durum, ülkemizdeki kriz sonrası ilk olarak kadınların işten çıkarılmasının ya da bir kriz ortamında kadınların daha az ücretli işlere razı olduklarının bir göstergesi olarak algılanabilir. Gerçekten de kadınların yaptığı işin, aileye destek olmak için yapılan bir çalışma olduğu yolundaki yaygın görüş, kadınların, ekonomik büyüme dönemlerinde gereksinme duyulan ve gerileme dönemlerinde bir kenara itilen yedek bir işgücü oluşturduğu düşüncesine yol açmaktadır (TISK, 2002: 30).

4 Geçiş Ekonomilerinde Kadının Ekonomik Yaşama Katılımı ve Türkiye Karşılaştırması

4.1 İstihdam Ölçütüne Göre

Geçiş ekonomilerinde ve Türkiye’de kadınların ekonomik yaşama katılım konusunda erkeklerle karşılaştırılabilirlikleri için yıllar itibariyle sektörler bazında istihdamdaki payları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3’te de görülebileceği üzere, kadın-erkek arasındaki eşitliğin/eşitsizliğin boyutları bakımından aralarında farklılıklar olabileceği varsayımı ile geçiş ekonomileri kendi arasında gruplandırılmıştır. Birinci grupta, CEE ülkeleri, ikinci grupta ise CIS ülkeleri yer almaktadır. Ayrıca CEE ülkeleri de kendi içinde AB’ye üye olan, AB’ye üye olmayan ve AB’ye aday ülkeler şeklinde üç gruba ayrılarak incelenmiş, AB’ye aday bir ülke olarak Türkiye’nin özellikle CEE ülkelerinden AB’ye aday olan iki ülke ve CIS ülkeleri ile karşılaştırması yapılmıştır.

Tablo 3 incelendiğinde, kadınların ekonomik faaliyet oranı bakımından CEE ülkelerinden Slovenya, Bosna Hersek ve Hırvatistan’ın ilk üç sırada; Bulgaristan, Letonya ve Polonya’nın son üç sırada yer aldığı görülmektedir. CIS ülkelerinden ise Kazakistan, Azerbaycan ve Özbekistan’ın ilk üç sırada; Ermenistan, Gürcistan ve Ukrayna’nın son üç sırada olduğu görülmektedir. Türkiye’nin ise, kadınların ekonomik faaliyet oranı bakımından son üç sırada yer alan CEE ve CIS ülkelerinden Letonya, Bulgaristan, Ermenistan ve Gürcistan’ın önünde yer almakla birlikte, diğer ülkelerin bir hayli gerisinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Türkiye AB’ye üye olan CEE ülkelerinden Hırvatistan ve Makedonya’ya göre de, kadının ekonomik faaliyet oranı bakımından düşük indeks değerlerine sahiptir. Kadın ve erkeklerin üç ana sektör içindeki istihdam payları incelendiğinde, kadınların tarımsal istihdamdaki payının en yüksek olduğu üç CEE ülkesi Romanya, Hırvatistan ve Makedonya iken, kadınların tarımsal istihdamdaki payının en düşük olduğu üç CEE ülkesi ise Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti ve Macaristan’dır. Kadınların sanayi istihdamındaki payının en yüksek olduğu üç CEE ülkesi Makedonya, Bulgaristan ve Çek Cumhuriyeti iken, kadınların sanayi istihdamındaki payının en düşük olduğu üç CEE ülkesi ise Letonya, Polonya ve Hırvatistan’dır. Kadınların hizmet sektöründeki istihdam payının en yüksek olduğu üç CEE ülkesi Macaristan, Letonya ve Slovakya iken, kadınların hizmet sektöründeki istihdam payının en düşük olduğu üç CEE ülkesi ise Romanya, Hırvatistan ve Bulgaristan’dır.

Kadın ve erkeklerin üç ana sektör içindeki istihdam payları incelendiğinde, yeterli veri olmamasına karşın kadınların tarımsal istihdamdaki payının en yüksek olduğu üç CIS ülkesi Gürcistan, Kırgızistan ve Moldova iken, kadınların tarımsal istihdamdaki payının en düşük olduğu üç CIS ülkesi ise Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan’dır. Kadınların sanayi istihdamındaki payının en yüksek olduğu üç CIS ülkesi Ukrayna, Rusya ve Moldova iken, kadınların sanayi istihdamındaki payının en düşük olduğu üç CIS ülkesi ise Gürcistan, Kırgızistan ve Kazakistan’dır. Kadınların hizmet sektöründeki istihdam payının en yüksek olduğu üç CIS ülkesi Rusya, Ukrayna ve Kazakistan iken, kadınların hizmet sektöründeki istihdam payının en düşük olduğu üç CIS ülkesi ise Gürcistan, Kırgızistan ve Moldova’dır.

Tablo 3'teki verilere dayalı olarak Türkiye'de kadın ve erkeklerin istihdam bakımından sektörel dağılımları incelendiğinde, tarımda çalışan kadınların oranının neredeyse hizmet ve sanayi sektöründe çalışan kadınların oranına eşit olduğu; Türkiye'nin, tarımda kadın istihdamı bakımından Rusya hariç CIS ülkeleri ile benzerlik gösterdiği; CIS ülkeleri ve Türkiye'nin aksine, CEE ülkelerinde kadınların hizmet sektöründeki payının çarpıcı bir şekilde yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin CEE ülkeleri ile karşılaştırılamayacak boyutta, tarımda kadın istihdamına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde, AB'ye yeni üye olan CEE ülkelerinden Bulgaristan, Estonya, Romanya ve Slovakya ile AB'ye aday ülke olan Hırvatistan'da ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılan kadın oranının Türkiye'den yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşın aynı oranın Moldovya hariç tüm CIS ülkelerine göre Türkiye'de yüksekliği dikkat çekicidir.

Kadınların ekonomik yaşamdaki statülerini ortaya koyan göstergelerden ikincisi olan mesleki ve teknik işgücü içerisinde kadın işgücünün oranı yönünden bir karşılaştırma yapıldığında, mesleki ve teknik personel içerisinde kadınların oranının Türkiye hariç tüm CEE ve CIS ülkelerinde %50-70 arasında değiştiği görülmektedir. Türkiye'de ise bu oran %32'dir. Bu sonuç, CEE ve CIS ülkelerinde kadınların mesleki ve teknik personel içerisindeki oranının erkeklere göre daha yüksek olduğunu, buna karşın Türkiye'de bu oranın kadınlarda erkeklere göre çok daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

	Kadınların Ekonomik Faaliyeti (15 yaş ve üstü)			Çalıştığı Ekonomik Faaliyet Alanı (%)						Ücretsiz Aile İşçileri		Kadın Profesyonel ve Teknik Çalışanların Oranı (Toplamın %'si)
				Tarım		Sanayi		Hizmetler				
	Oran (%)	İndex	Erkeklerle Oranı (%)	K	E	K	E	K	E	K	E	
Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri												
Arnavutluk	49.0	84	70	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bosna Hersek	58.3	97	86	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	41.2	69	78	7	11	29	39	64	50	65	35	60
Çek Cumhuriyeti	51.9	85	77	3	5	27	49	71	46	74	26	52
Estonya	52.3	81	80	4	7	24	44	72	49	50	50	70
Hırvatistan	44.7	96	74	19	16	18	37	63	47	73	27	50
Macaristan	42.1	91	73	3	7	21	42	76	51	69	31	62
Makedonya	40.8	85	63	19	20	30	34	51	46	54	46	52
Letonya	49.0	78	77	8	15	16	35	75	49	43	57	65
Litvanya	51.7	87	82	11	17	21	37	68	46	62	38	67
Polonya	47.7	83	78	17	18	17	39	66	43	60	40	61
Romanya	50.1	94	80	33	31	25	35	42	34	70	30	57
Slovak Cumhuriyeti	51.8	87	76	3	6	25	50	72	44	74	26	58
Slovenya	53.6	99	80	9	9	25	47	65	43	58	42	57
Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri												
Azerbeycan	60.2	95	82	37	41	9	15	54	44	-	-	-
Beyaz Rusya	52.5	87	82	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ermenistan	47.9	67	79	-	-	-	-	-	-	38	63	-
Gürcistan	50.1	73	66	57	52	4	14	38	34	65	35	62
Kazakistan	65.3	106	87	32	35	10	24	58	41	54	46	67
Kırgızistan	55.0	94	74	55	51	7	13	38	36	65	35	57
Moldavya	56.6	92	81	40	41	12	21	48	38	75	25	66
Özbekistan	56.6	95	78	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rusya	54.3	90	80	8	12	21	38	71	50	24	76	65
Tacikistan	46.3	89	74	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türkmenista n	60.5	94	83	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ukrayna	49.6	86	79	17	21	21	38	62	41	50	50	64
Türkiye	27.7	81	36	52	22	15	28	33	50	67	33	32

Tablo 3: Geçiş Ekonomilerinde ve Türkiye'de Yıllar İtibariyle Kadın ve Erkeklerin Üç Ana Sektör İçindeki İstihdam Payları **Kaynak:** UNDP, 2000-2008

4.2 Ortalama Gelir Düzeyi Ölçütüne Göre

Geçiş ekonomileri ve Türkiye’de kadınların ekonomik yaşama katılım konusunda erkeklerle karşılaştırılabilirlikleri amacıyla Tablo 4’te 2008 yılı itibariyle “*ortalama gelir düzeyi*” ölçütü yönünden kadın-erkek eşitliği/eşitsizliğinin boyutları gösterilmiştir.

	Tahmini Gelir (Satınalma Gücü Paritesi, ABD Doları)		Tahmini Kadın Erkek Gelir Oranı
	Kadın	Erkek	
Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri			
Arnavutluk	3.728	6.930	0.54
Bosna Hersek	2.864	4.341	-
Bulgaristan	7.176	11.010	0.65
Çek Cumhuriyeti	13.992	27.440	0.51
Estonya	12.112	19.430	0.62
Hırvatistan	10.587	15.687	0.67
Macaristan	14.058	22.098	0.64
Makedonya	4.676	9.734	0.48
Letonya	10.951	16.842	0.65
Litvanya	12.000	17.349	0.69
Polonya	10.414	17.493	0.60
Romanya	7.443	10.761	0.69
Slovak Cumhuriyeti	11.777	22.218	0.58
Slovenya	17.022	27.779	0.61
Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri			
Azerbeycan	3.960	6.137	0.65
Beyaz Rusya	6.236	9.835	0.63
Ermenistan	3.893	6.150	0.63
Gürcistan	1.731	5.188	0.33
Kazakistan	6.141	9.723	0.63
Kırgızistan	1.414	2.455	0.58
Moldavya	1.634	2.608	0.63
Özbekistan	1.547	2.585	0.60
Rusya	8.476	13.581	0.62
Tacikistan	.992	1.725	0.57
Türkmenistan	6.108	9.596	0.64
Ukrayna	4.970	9.067	0.55
Türkiye	4.385	12.368	0.35

Tablo 4: 2008 Yılı İtibariyle Geçiş Ekonomileri ve Türkiye’de Ortalama Gelir Düzeyi Yönünden Kadın-Erkek Eşitliği/Eşitsizliğinin Boyutları **Kaynak:** UNDP, 2000-2008.

Türkiye’de kadın-erkek eşitsizliğinin ortalama gelir düzeyi ölçütü yönünden boyutlarını ortaya koymak bakımından geçiş ekonomileri ile bir karşılaştırma yapıldığında ise, Tablo 4’te görülebileceği üzere Slovenya’da tahmini olarak kazanılan gelir içerisinde kadının payının 17.022\$, erkeğin payının ise 27.779\$ olduğu; buna karşın Türkiye’de ise tahmini olarak kazanılan gelir içerisinde kadının payının 4.385\$, erkeğin payının ise 12.368\$ olduğu görülmektedir. Geçiş ekonomileri arasında tahmini olarak kazanılan gelir içerisinde kadının payının en düşük olduğu ülke 992\$ ile Tacikistan’dır. Tacikistan’da erkeğin payı 1.725\$’dır. Kırgızistan 1.414 \$, Özbekistan 1.547\$ ile tahmini olarak kazanılan gelir içerisinde kadının payının düşük olduğu ülkelerdir. Erkeğin payı ele alındığında Kırgızistan’da 2.455\$ ve Özbekistan’da da 2.585\$’dır. CEE ülkelerinde genel olarak ortalama gelir düzeyi bakımından kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin görece düşük olduğunu, buna karşın söz konusu ölçüt bakımından CIS ülkelerinde kadının payının görece az olduğu söylenebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir durum da genel olarak CIS ülkelerindeki ücret düzeylerinin CEE ülkelerine kıyasla daha düşük düzeyde olduğudur. Türkiye bu tablo içerisinde kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin çok ciddi boyutlarda olduğu ancak CIS ülkeleri de göz önünde bulundurulduğunda orta sıralarda yer aldığını ortaya koymaktadır. İnsani gelişme yönünden kadın ve erkekler arasındaki gelir eşitsizliği, sadece AB ülkeleri ile Türkiye karşılaştırıldığında değil, AB ile AB’ye aday olan diğer iki ülke arasında ve hatta AB’ye üye olan ilk 15 ülke ile AB’ye üye olan son 10 ülke arasında da görülmektedir (Karaca ve Kocabaş, 2010).

5 Sonuç

Gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ekonomilerinde olduğu gibi, Türkiye’de erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların ekonomik yaşama katılımının son derece düşük olduğu görülmektedir. Belirtmek gerekir ki,

kadınların ekonomik yaşama katılımı bakımından geçiş ekonomileri de kendi içlerinde homojen bir yapı göstermediği gibi, CEE ülkeleri ile CIS ülkeleri arasında da ciddi farklılıklar söz konusudur. Hatta bu farklılıklar, iki kategoriye ayrılan geçiş ekonomilerinin kendi içlerinde de söz konusudur. Nitekim araştırma bulguları, toplumsal işbölümü, ekonomik kalkınma, eğitim düzeyi, ücretsiz aile işçiliği, kayıt dışı istihdam, yasal düzenlemeler, ayrımcılıkla karşılaşma risklerinin yüksekliği ve çalışma/çalışmama tercihleri ölçütleri bakımından genel olarak CEE ülkelerinde kadınların ekonomik etkinliğe katılımının CIS ülkelerinden yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Geçiş ekonomilerinde ve özellikle CIS ülkelerinde kadının ekonomik yaşama katılımının yüksek olması, bu ülkelerde kadın-erkek eşitliği politikalarına dayalı planlı ekonomi döneminde oluşturulan altyapı ile açıklanabilir. Burada söz konusu edilen alt yapı kavramının geniş düşünülmesi gerekir. Zira her şeyin bireylerin ekonomik yaşama katılımının en yüksek düzeyde olması düşünülerek planlandığı bir ekonomik düzende, kadınların İKO'larını düşüren nedenlerin varlığından söz edilemez.

Ekonomide, eğitimde, kentleşmede ve iletişimde görülen tüm gelişmelere rağmen, istatistikler kadınların Türkiye'de istihdama giderek daha az katıldığını, istihdamda kısa sürelerle kaldıklarını göstermektedir. Başka bir deyişle, kadınlar çalışma yaşamına ya hiç girmemekte ya da girseler bile ilk fırsatta ve kolayca ayrılmaktadırlar. Bu durumun nedeni, kadınların erkeklere göre sigortasız, güvencesiz, örgütsüz, düşük ücretli, çalışma zamanı çoğu zaman belirsiz ve uzun, çalışma koşulları kötü olan kayıt dışı sektörde çalışmalarıdır. Gerçekten de Türkiye'de tarımın gayri safi milli gelir içerisindeki payının hızla küçülmesi ve kırsal yörelerde iş imkanlarının azalması, beraberinde köyden kente göç sürecini hızlandırmıştır. Köyden kente göçle gelen yeni kentli kadının sanayide ve hizmetlerde yaratılan istihdam kapasitesinden yeterince yararlanamaması, onları kayıt dışı istihdama yönlterek İKO'larının düşmesine yol açan önemli bir etken olmuştur.

Kırsal kesimde tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, kente göç ettiğinde nitelikli olmadığı için ya nitelsiz işlerde çalışmakta ya da işgücüne katılmaktan vazgeçmektedir. Bununla beraber eğitilmiş kadın, işgücü piyasasına girdiğinde, erkeklere göre daha düşük gelir elde etmekte ve işyerinde yükselememektedir. Diğer taraftan mesleki eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlar da meslek eğitimi almış kadınların İKO'larını olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye'de kadınların özellikle ücretsiz aile işçisi olarak tarım sektöründe çalışması ve kadının görünmeyen emek olarak ücretsiz çalışmasının, aile çalışanlarının toplam gelire katkısı hesaplanırken dikkate alınması, diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de kadının toplam gelire katkısının erkekten daha yüksek çıkmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak, ekonomik faaliyet oranı ve indeks değerinin oluşturulması ile söz konusu hesaplamaların yapılmasında dikkate alınan ölçütler bakımından kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin devam ettiği söylenebilir.

Türkiye'de Kadınların ekonomik yaşama katılımının düşüklüğü formel sektör için geçerlidir. Çünkü kadınların ekonomik etkinliğe katılım oranlarının belirlenmesinde, kadın işgücünün erkeklere göre daha yüksek düzeyde yer aldığı enformel ekonomik faaliyetler göz ardı edilmektedir. Bu nedenle enformel ekonomik faaliyetler kayıt altına alınamadığı sürece, Türkiye'de kadınların ekonomik yaşama katılımının düşüklüğü devam edecektir. Ancak Türkiye'de kadınların ekonomik yaşama katılımının düşüklüğü, sadece kadınların enformel istihdam içinde yer alması ile açıklanamaz. Bu konuda başka nedenlerin olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim Türkiye'de kadın işçileri korumak amacıyla yapılan kanuni düzenlemeler; işe almada erkeklerin tercih edilmesine, kadınların korunması gereken zayıf cinsiyet imajı vermelerine neden olmakta ve kadınların yüksek ücretli işlere girişlerini engelleyerek özellikle kentli kadınların İKO'larını azaltmaktadır. Ayrıca Türkiye'de kadınların İKO'larının düşmesine neden olan bir diğer faktör ise, yasal düzenlemelerle yasaklanmış olmasına ve yapılması halinde ağır yaptırımlara bağlanmış olunmasına karşın, kadına yönelik yapılan ayrımcılık ve çalışma koşullarındaki olumsuzluktur.

Yapılan açıklamalar bağlamında, sonuç olarak Türkiye'de enformel ekonomik faaliyetler kayıt altına alınsa bile, ücretsiz aile işçiliğinin önlenmesine yönelik politikalar geliştirilmedikçe, kadının ekonomik faaliyetteki konumunun değişmeyeceği söylenilebilir. Bu bakımdan özellikle kadınların işgücüne katılımını özendirici ve yönlendirici –kota sistemi gibi- politikaların gelişmiş Dünya ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Budak, G.-Özkaya, O. M. (2007). Kadının İşgücüne Katılımının Artmasını Sağlayacak Eğitim Politikaları, **İş Dünyasında Kadın**, İstanbul: Türkonfed Ya.
- Bowman, J. M. (1975). Education and Opportunity: Some Economic Perspectives, **Oxford Review of Education**, 1 (1), 73-84.
- Cain, G. G. (1967). Unemployment and the Labor Force Participation of Secondary Workers, **Industrial Labor Relations Review**, 20(2), 275-297.
- Dedeoğlu, S. Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye'de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı, **Çalışma ve Toplum**, 2009/2, 41-54.

- Donahoe, D. A. (1999). Measuring Women's Work in Developing Countries, **Population and Development Review**, 25(3), 543-576.
- Edwards L. N. ve Hendrey E. F. (2002). Home Based Work and Women's Labor, **Journal of Labor Economics**, 20 (1), 170-200.
- Johnstone E. (1968). Women in Economic Life: Rights and Opportunities, **Annals of The American Academy of Political and Social Science**, 375, 102-114.
- Karadeniz, O.-Yılmaz, H. (2007). Türkiye'de Kadının İşgücü Piyasası İçindeki Konumu ve İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler, **İş Dünyasında Kadın**, İstanbul: Türkonfed Ya.
- Lordoğlu, K.(1990). **Eve İş Verme Sistemi İçinde Kadın İşgücü Üzerine Bir Alan Araştırması**. İstanbul:Frederich Ebert Vakfı Araştırma Sonuçları.
- Lordoğlu, K.-Özkaplan, N.- Törüner, M.(1999). **Çalışma İktisadı**, 3. Baskı, İstanbul: Beta Ya.No:535.
- Minibaş, T.(2005). Ekonomik Kalkınma ve Kadın İstihdamı, 4. Uluslararası Kadın Yöneticiler Forumu, 7 Temmuz 2005, Retrieved 25.05.2009, Web: <http://turkelminibas.net/read.asp?id=23&tur=makale>.
- Mitra A. ve Singh P. (2006). Human Capital Attainment and Female Labor Force Participation- The Kerala Puzzle, **Journal of Economic Issues**, 40 (3), 779-798.
- Nam S. (1991). Determinants of Female Labor Force Participation: A Study of Seul, South Korea 1970-1980, **Sociological Forum**, 6(4), 641-659.
- Nuss, S. ve Majka, L. (1985). Economic Development and Education of Female Population: A Cross-National Investigation, **Sociological Perspectives**, 28(3), 361-384.
- Özer, M.-Biçerli, K. (2003). Türkiye'de "Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3, No:1, s.55-82.
- Öztürk M. Y. ve Ergüneş N. (2006), Maddecî Feminizm İçin: Kadının Görünmeyen Emeği Tartışmaları, **İktisat Dergisi**, 469, 14-23.
- Selamoğlu, A.-Lordoğlu, K. (2006). **Katılım Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye'de İşgücü ve İstihdamın Genel Görünümü**, Ankara: Belediye-İş Ya., AB'ye Sosyal Uyum Dizisi.
- Sobol M. G. (1973). A Dynamic Analysis of Labor Force Participation of Married Women of Childbearing Age, **The Journal of Human Resources**, 8(4), 497-505.
- Spencer, B. G. (1973). Determinants of the Labor Force Participation of Married Women: A Micro-Study of Toronto Household, **The Canadian Journal of Economics**, 6 (2), 222-238.
- Tazeen, F. (2008). Linking Education Policy to Labor Market Outcome, World Bank, retrived 15.09.2010, <http://site.ebrary.com/lib/anadolu/docDetail.action?docID=10231538>.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008). **Türkiye'de Kadının Durumu**, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Türk Girişim ve İş Dünyası Vakfı Konfederasyonu (Türkonfed) (2007). **İş Dünyasında Kadın**, İstanbul.
- TİSK (2002). **Çağdaş Sanayi Merkezlerinde Kadın İşgücünün Konumu: Bursa Örneği**, Ankara: TİSK Ya.No: 219.
- Toksöz, G. (1999). Türkiye'de Kadın İşgücü ve Enformel Sektörde İstihdamı, **TİSK Türkiye'de Kadın İşgücü Seminerleri**, Ankara: TİSK Ya.No:192.
- UNDP, Human Development Report, 2000-2008, 326-329, Retrieved 05.05.2009, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2000_EN.pdf.
- UNDP, Human Development Report, 2001, 326-329, Retrieved 05.05.2009, <http://hdr.undp.org/en/media/completenew1.pdf>.
- UNDP, Human Development Report, 2002, 326-329, Retrieved 05.05.2009, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2002_EN_Complete.pdf.
- UNDP, Human Development Report, 2004, 326-329, Retrieved 05.05.2009, http://hdr.undp.org/en/media/hdr04_complete.pdf.
- UNDP, Human Development Report, 2005, 326-329, Retrieved 05.05.2009, http://hdr.undp.org/en/media/HDR05_complete.pdf.
- UNDP, Human Development Report, 2006, 326-329, Retrieved 05.05.2009, <http://hdr.undp.org/en/media/HDR06-complete.pdf>.
- UNDP, Human Development Report, 2007-2008, 326-329, Retrieved 05.05.2009, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Complete.pdf.